

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

1991-10-28

Sammanfattade och redigerade av civ ek JONAS NIEMEYER och ekon dr STEFAN LUNDGREN.

Ordförande: fil dr **Nils Lundgren**.

Inledare: finansminister **Anne Wibble**, ekon lic **Klas Eklund** och professor **Mats Persson**.

Övriga debattdeltagare: **Danne Nordling** och **Sven-Olof Lodin**.

Ny start för Sveriges ekonomi?

Nils Lundgren:

Först vill jag hälsa alla medlemmar välkomna. Normalt kommer finansministern hit efter presentationen av budgetpropositionen och finansplanen i januari. Att finansministern är här även idag beror på att vi befinner oss i en unik historisk situation. Dels har vi sällan politiska regimskiften i landet, dels har vi fått en regering som lovar eller hotar med systemskifte. Denna debatt gäller inte kortsiktiga frågor eller innehållet i några speciella förslag utan det allmänna läget för regeringen när Sveriges ekonomi ska ges en ny start. Finansministern kommer att inleda med att presentera vad hon kommer att göra och vilka möjligheter det finns att genomföra det. Därefter kommenterar Klas Eklund och Mats Persson detta inlägg. Efter ett kort inlägg av finansministern är debatten fri.

Anne Wibble:

Inledningsvis vill jag kommentera den något utmanande inbjudan till dagens debatt. Rubriken följs av ett fragetecken vilket jag nästan ser som en personlig för-

olämpning. Det *kommer* att bli en ny start för Sverige, inte bara för att det är nödvändigt, vilket jag ska återkomma till, utan därför att vi faktiskt är mycket väl förberedda och har en stark vilja att genomföra den. Parafrauseringen systemskifte eller inte tycker jag är en smaksak. Det viktiga är att vi har en mycket bestämd uppfattning om vilka problem Sverige har och vilka åtgärder som behövs. Alla kommer kanske inte att uppskatta alla åtgärder men en avgörande förutsättning för en framgångsrik politik är att man vet vad man vill.

Jag vill börja med att peka på två lärdomar från 1980-talet som är viktiga utgångspunkter för vad man *inte* ska göra. Det är nog så viktigt att ha klart för sig vad man inte ska göra som vad man ska göra. Den första lärdomen är att Sverige har, och under en lång följd av år har haft, ett produktivetsproblem. Detta har visats bl a av Klas Eklund i Produktivetsdelegationens betänkande. Under en avsevärd tid har produktiviteten per timme ökat långsammare i Sverige än i andra länder. Situationens allvar framgår av att produktivitetstillväxten under 1980-talet har varit lägre än under vad som brukar

kallas det dåliga 1970-talet. Även om jag inte har lusläst Klas Eklunds betänkande, visar tidigare studier att produktionen per timme har ökat med mindre än en procent per år under 1980-talet. En viktig orsak till detta är, enligt min mening, ett antal felaktiga ekonomisk-politiska beslut. Dessa började i och med devalveringarna, en åtgärd som jag inte tror på. De långsiktiga problem, som manifesteras i produktivhetsproblemet, späddes under de sista åren av 1980-talet på med ett antal stabiliseringspolitiska misslyckanden.

Sammantaget innebär detta att i princip alla ekonomiska variabler pekar på stora bekymmer. Det tydligaste tecknet är den mycket dramatiska ökningen av arbetslösheten. Sedan 1989 har omkring ett hundra tusen arbetstillfällen inom svensk industri försvunnit. Siffran stiger ytterligare om vi räknar in hela ekonomin. Ett annat tecken är att produktionen i Sverige under tre år stagnerar eller t o m faller. Oberoende av vilken ekonomisk prognos man vill tro på, får vi ingen produktionsökning i Sverige under perioden 1990 till 1992. I andra länder har produktionsökningen också uteblivit eller t o m drastiskt minskat under ett år (som t ex i Finland för närvarande). Tack och lov är det dock förhållandevis ovanligt att produktionsökningen uteblir under en följd av år. Ekonomer brukar kalla detta för ekonomisk stagnation och det visar att Sverige är unikt.

Devalveringspolitik

Jag ska inte upprepa de synpunkter som genom åren har framförts om resultatet av devalveringen 1982. En viktig slutsats är dock värd att dra för svenskt vidkommande: devalveringar fungerar inte. Många av dagens problem har förmodligen sitt ursprung i devalveringarna i början på 1980-talet. De innebar inte, vilket framgår tydligt idag, att problemen i den svenska ekonomin försvann. I stället för att bli ett startskott för en uthållig ekono-

misk tillväxt förstärktes snarare de ekonomisk-politiska problemen. Inflationen steg och tillväxten föll. En av de viktigaste lärdomarna av Klas Eklunds utredningsarbete i Produktivhetsdelegationen är att devalveringarna ledde till att omvandlingstrycket försvann från svensk ekonomi, att effektiviseringarna uteblev och att den svenska industrins struktur konserverades. Min analys av devalveringarna utgör också grunden för svaret på de återkommande propåerna att genomföra en sk rivstart med en inre devalvering där man sänker arbetsgivaravgifterna med mellan fem och tio procentenheter och betalar detta, inte med höjd moms, utan med minskade utgifter. En sådan förändring kommer inte att genomföras.

Eftersom propåerna om en inre devalvering tenderar att återkomma vill jag gärna understryka att mitt motsånd har flera skäl. Det första skälet är just att en devalvering omintetgör det interna omvandlingstrycket som är en nödvändig förutsättning för förändringsvilja och tillväxt. Det andra skälet är av praktisk natur. Det är, kan jag konstatera efter ca en månad i Finansdepartementet, praktiskt totalt omöjligt att på kort sikt finna minskningar i statens utgifter på mellan trettio och femtio miljarder kronor. Enligt min mening kan vi inte tillåta oss några ofinansierade skattesänkningar. De är, menar jag, skadliga eftersom de skulle driva på inflationstakten och medföra en risk för en höjd ränta.

Sammanfattningsvis är en första lärdom av 1980-talets politik att vi inte ska genomföra någon yttre eller inre devalvering.

Den ekonomiska politikens möjligheter

En annan lärdom av Produktivhetsdelegationens betänkande är vikten av att återställa eller kanske t o m uppmuntra omvandlingstrycket. Den svenska totala ekonomiska stagnationen framgår oavsett vilka ekonomiska variabler man väljer att

titta på. Den svenska industriproduktionen t ex har, från toppen i slutet 1989, minskat med ca 10 procentenheter. Under samma period har industriproduktionen i OECD-området ökat, om än med blygsamma tal. I de europeiska länderna i OECD har ökningen varit ett par procentenheter. Med all önskvärd tydlighet visar detta att den svenska ekonomin har problem som inte enbart sammanhänger med en internationell konjunkturförändring utan som beror på den egna inhemska ekonomiska politiken. Vi har kort sagt problem som vi har skapat själva.

Den uppenbara slutsatsen är att eftersom vi har skapat problemen själva måste vi även skapa lösningarna inom den egna inhemska ekonomiska politiken. Draghjälpen från den internationella konjunkturuppgången räcker inte. Även om konjunkturen varierar över tiden i olika länder, ligger den svenska tillväxttakten nästan hela tiden ett par procentenheter under den internationella. Ligger tillväxten på tre procent i utlandet är den kanske en eller en och en halv procent i Sverige. När tillväxten, som i år, är en procent i utlandet är den negativ (med en procent) i Sverige. Konjunkturmässigt ligger vi för det mesta i fas men på en *lägre* tillväxtkurva. Detta är ett allvarligt problem. För att föra upp den svenska tillväxtbanan i paritet med omvärldens måste vi föra en tillväxtbefrämjande ekonomisk politik. I regeringsförklaringen uttrycks det på ett vackert sätt. Där står att Sverige, mot mitten av 1990-talet, ska komma upp i en varaktig ekonomisk tillväxt på minst samma nivå som i jämförbara europeiska länder. Detta borde inte vara en anmärkningsvärd uppgift utan egentligen en självklarhet.

Frågan är hur vi ska tackla tillväxtproblemet. Eftersom jag har avvisat den typ av rivstart som handlar om inre devalveringar innebär det, a priori, att den typ av ekonomisk politik som vi förespråkar snarare är en sammanhållen ekonomisk-politisk strategi än en rivstart. Denna strategi

består av en rad åtgärder. Poängen med dessa åtgärder är att de alla är nödvändiga och endast i kombination leder till önskat resultat. Man måste angripa problemen på alla områden. Den grundläggande tanken i denna samlade strategi är förhållandevis enkel. Den inpräntades hos mig redan när jag började på Handelshögskolan och handlar om att politikern egentligen inte kan *skapa* tillväxt. Politikerns uppgift är att *skapa förutsättningar* för ekonomiskt framåtskridande. Som politiker kan vi inte vara säkra på att dessa förutsättningar också leder till det önskvärda resultatet. Några andra lösningar finns dock inte.

Erik Lundberg, min professor på Handelshögskolan under många år, hade många målade liknelser. Han påstod att det är svårt att övertyga hästar och förklarade att man kan leda hästen till vattnet men inte tvinga den att dricka. Denna liknelse pekar på svårigheten med ekonomiska incitament. Utan att förringa Erik Lundberg menar jag dock att om man leder en törstig häst fram till vattnet så kommer den också ganska säkert att dricka. Skapas de rätta förutsättningarna är sannolikheten ganska stor att hushållen och företagen kommer att bete sig som man önskar.

Det finns många i Sverige som har förnekat betydelsen av ekonomiska incitament och t ex sagt att man mycket väl kan höja marginalskatterna under flera år utan att det påverkar hur vanliga individer betar sig. Vi som har hävdats motsatsen har ibland haft svårt att göra oss gällande. Erfarenheten visar dock att ekonomisk teori fungerar. Det allra tydligaste exemplet är inte från skattereformen utan från förändringen i sjukförsäkringen. Nästan över en natt blev den svenska befolkningen oerhört mycket friskare. Mäniskor påverkas av ekonomiska incitament. Skatter och bidragssystem påverkar faktiskt människors beteende. Även om detta inte är en ny lärdom för denna församling har många politiker och andra

debattörer under decennier förnekat detta.

Vad regeringen vill åstadkomma

Vill man uttrycka det fint, vill regeringen frigöra de välståndsbildande krafterna. Detta sker av flera skäl varav det främsta är att vi vill underlätta en utveckling hos de mindre och medelstora företagen så att dessa satsar på en utbyggd produktion i Sverige. Enligt regeringens synsätt är just de mindre och medelstora företagen strategiska i en utveckling för att permanent få upp Sverige på en högre tillväxtbana. Under 1970- och 1980-talen har de större företagen, i den allt mer internationaliserade omvärlden, funnit det naturligt att förlägga en stor del av sin expansion utomlands. Det är inget fel i detta utan tvärtom både naturligt, bra och önskvärt. För att få en expansion av produktion och sysselsättning i Sverige måste man därför satsa på den bas av företagande som finns här och som har förutsättningar att växa här.

Jag tänker inte räkna upp alla planerade åtgärder, men det handlar om förbättrad infrastruktur, förbättrad utbildning, avsocialisering m m. En av de viktigaste aspekterna för att få en uthållig högre tillväxt på längre sikt, är kvaliteten på utbildningen. Jag skulle kunna prata länge om detta men antar att det är tämligen okontroversiellt. Istället ska jag uppehålla mig vid något mer kontroversiellt, nämligen skatter och därmed sammanhängande frågor angående offentliga utgifter.

Skatter och offentliga utgifter

Min fasta övertygelse är att det, av framför allt två skäl, är nödvändigt att sänka ett antal skatter i Sverige. För det första måste vi ha ett skattesystem som ger ekonomiskt riktiga incitament och minskar de s k skattekilarna. Den nyss genomförda skattereformen innebar en sänkning av dessa skattekilor med ett antal

procentenheter i genomsnitt. Om man inte ger sig på det totala skattetrycket är det inte möjligt att ytterligare sänka skattekilarna. Eftersom jag anser att det är nödvändigt att ytterligare reducera snedvridningarna som skapas av höga skattekilor och åstadkomma en ekonomi som fungerar bättre är det nödvändigt att sänka skattetrycket.

Det andra skälet är av mer pragmatisk natur och sammanhänger med de nya förutsättningar som den svenska ekonomin har hamnat i pga den accelererande internationaliseringen och närmandet till EG. Den allmänna internationella integrationen nödvändiggör betydande sänkningar av skattetrycket i Sverige oavsett om det gäller EG-medlemskap eller EES-avtal. Sverige kan inte ha ett skattetryck som driver både kapital och företagande ut ur landet, för då underminerar vi basen för produktionsökningar och fler arbetstillfällen.

Att ändra på skattesystemen och skatteinivåerna är egentligen inte speciellt svårt. Naturligt är att börja förändra de skatter som idag har de största negativa effekterna d v s skatterna på kapital, sparande och företagande. Eftersom kapital är en lätttröglig produktionsfaktor flyttar det lätt från Sverige om omständigheterna är ogynnsamma. Regeringen kommer därför att lägga fram förslag om sänkta kapitalskatter. Detta kommer säkert att väcka en debatt om bl a fördelningsspolitisk rättvisa.

Enligt min mening är det viktigt att se fördelningsspolitiska aspekter både på kort och på lång sikt. Det kan synas orättvist att sänka kapitalskatter vilket många tror skulle gynna de förmögna. Även om effekten av kapitalskattesänkningen kommer en eller annan rik person till del, är det viktiga framför allt att småföretagarna blir hjälpta. Ser man kapitalskattesänkningarna i ett större perspektiv, är det direkt oansvarigt och fördelningsspolitiskt stötande att avstå från dessa. Då driver man med berätt mod företagande och in-

vesteringar från Sverige och bidrar till att höja den svenska arbetslösheten.

Mot bakgrund av det bredare fördelningpolitiska perspektivet är det inte svart att genomföra skattesänkningar. Det som är svart är att hitta de besparingar i de offentliga utgifterna som måste finansiera skattesänkningarna. Till att börja med vill jag göra klart att jag inte tror på ofinansierade skattesänkningar. Den vägen är utesluten. Det vore i dagens läge direkt oansvarigt. Då skulle man skapa inflationstryck och högre ränta vilket skulle skada de tillväxtskapande krafterna. I dagens läge gäller det att finansiera skattesänkningarna. På lite sikt, när vi har kunnat bygga upp en politik som medverkar till ett ökat hushållssparande, kan frågan komma i en lite annan dager. Det vore dock dumt att i politiken utgå från att de privata ekonomiska aktörerna anpassar sitt beteende över en natt. Att bygga upp sparattityder och sparande hos hushållen är ett långsiktigt arbete. Därför måste man under tiden åstadkomma en finansiering av skattesänkningarna.

För mig är det självklart att vi skall bli medlemmar i EG men medlemskapet kommer faktiskt att medföra ett antal utgiftsökningar. Vi kommer att behöva betala till en del gemensamma aktiviteter inom EG. Även detta måste vi spara ihop till på något sätt.

Är det då inte farligt att sänka skatterna när vi i utgångsläget har ett stort och raskt växande budgetunderskott? Det är dock inte hela eller ens den viktigaste delen av sanningen. Det viktiga är att hitta orsakerna till det ökande budgetunderskottet och jag kan hitta åtminstone två. Den första, kvantitativt mindre betydelsefulla men på sikt mycket viktiga, faktorn är den mycket snabba ökningen av vissa socialförsäkringsutgifter. Det är ett strukturellt problem som blir extra tydligt när inflationen är i en nedväxlingsfas. Då växer utgifterna med den historiska inflationen och de strukturella komponenterna leder hastigt till ökade utgifter i

transfereringssystemen. Dessutom skapas indirekt kostnader genom systemens utformning, som ger ökad frånvaro, färre arbetade timmar m m. Den andra viktiga faktorn är den allmänna ekonomiska krisen, d v s att produktionen står stilla. Konsekvensen är att även statens inkomster står stilla, medan utgifterna ökar. De senare ökar bl a för att lindra effekterna av arbetslöshet och detta oavsett om det sker genom arbetsmarknadspolitik eller kontantunderstöd. I Sverige använder vi framför allt aktiv arbetsmarknadspolitik och vi kommer att fortsätta med det.

Den enda rimliga slutsatsen av denna analys är att ekonomin måste växa igen för att minska budgetunderskottet. Åtgärder för att underlätta tillväxt och strukturellt förändra socialförsäkringssystemen blir centrala. Lyckligtvis samverkar dessa båda uppgifter. Sänkta skatter är ett viktigt inslag i en politik för att uppnå tillväxt även om man har underskott från början.

I regeringsförklaringen deklareraras, och vi kommer att upprepa det till leda, att vi måste skapa betydande minskningar i statens utgifter, på i storleksordningen 10–15 miljarder kronor. Besparingarna är ett kontinuerligt arbete och inte av engångskaraktär. Det kommer att krävas besparingar under en följd av år och inte bara i budgeten 1992. Internationaliseringsprocessen skapar krav på skattesänkningar på i storleksordning 10 miljarder kronor under en följd av år. Man kan tala om 10 miljarder per år eller 30 miljarder över en mandatperiod men skattesänkingskravet ligger kring detta belopp. Till detta kommer eventuellt ökade utgifter för EG. Totalbeloppet måste åstadkommas genom utgiftsnedskärningar. Ingenting är längre heligt. Vi har redan skapat en viss diskussion om försening av barnbidrag och indragningar från kommunerna och jag kan försäkra att det kommer ytterligare förslag som alla kommer att skapa diskussioner, antipatier och motförslag.

Min filosofi är att om man tror att det

är nödvändigt, är det bäst att ta så många beslut som möjligt till att börja med. I rent politiska termer tror jag inte att det finns någon regering som kan överleva ett val om ett par år om man inte får ordning på ekonomin. Därför är det viktigt att agera snabbt, även om popularitets- och opinionssiffror kan komma att minska under tiden. Huvudsaken är att man kan påvisa resultat så småningom.

Konjunkturprognoser

Får jag avsluta med några ord om konjunkturprognoser. Ni har säkert noterat att dessa skiljer sig åt alldeles osedvanligt mycket i år. De tenderar att bli dystrare. Detta är dock inte, enligt min mening, ett intressant resonemang. Under alla förutsättningar är det mycket farligt att bygga den ekonomiska politiken på dessa kortsiktiga konjunkturprognoser. Därför är jag inte speciellt road av diskussioner om tiden för olika vändpunkter. En viktigare utgångspunkt för den ekonomiska politiken än när vändpunkten kommer, om ett kvartal eller om ett halvår, är att få igång en uthållig tillväxt i nivå med omvärldens.

Skälet till diskrepanserna mellan konjunkturprognoserna är intressant. De speglar nämligen den svenska strukturella problembilden som leder till en större osäkerhet idag än tidigare. I åtminstone två fall grundar sig osäkerheten i skilda synsätt. Den första oenigheten gäller om en ökad efterfrågan, när den internationella konjunkturen förr eller senare går upp, kommer att leda till ökad produktion från svenska anläggningar eller från de stora företagens anläggningar utomlands. Det finns, så vitt jag vet, inte några bevis för den ena eller andra tesen.

Utgångspunkten påverkar dock drastiskt prognoserna för produktion och efterfrågan i Sverige. Om man tror att en ökad efterfrågan framför allt möts av ökad produktion från anläggningar i utlandet, får man en sämre intern utveck-

ling än om man tror att tidigare konjunkturmönster ska upprepas. Min egna bedömning är att det finns skäl att tro att mönstret denna gång skiljer sig från det som har varit vanligt under 1980-talet av den enkla orsaken att de flesta stora företag idag har en större del av sin produktionskapacitet utomlands. Så vitt jag kan förstå har den också en något bättre genomsnittlig lönsamhet. Vi har en genuin osäkerhet i konjunkturbedömningarna.

Den andra osäkerheten har också en strukturell bakgrund. Hur reagerar hushållens konsumtion och sparande? En viss anpassning har skett efter skattereformen och kreditavregleringen. Oenighet råder om hushållen, när de får en ökning av den disponibla inkomsten, kommer att öka sparandet eller inte. Skälet till att de skulle spara en större del, vilket skulle ge en mindre konsumtionsökning i Sverige, skulle vara att allmänheten har en dystrare bild av det ekonomiska läget. Kanske finns det en större osäkerhet om arbetssituationen för det egna hushållet. Möjligen kan prisförväntningarna ha en betydelse även om det är oklart vilken. Kanske har också den allmänna oron på kreditmarknaderna en viss betydelse på sparbetendet. Det finns väl så goda skäl för den ena eller den andra tolkningen och detta medverkar till att skapa den osedvanligt splittrade bilden av konjunkturförloppet.

Eftersom konjunkturprognoserna är så osäkra är det tillfredsställande att jag inte behöver inrikta den ekonomiska politiken efter dem. Istället är det de underliggande strukturella problemen som måste utgöra basen för den ekonomiska politiken. Botemedlen mot problemen är faktiskt desamma oavsett vad konjunkturprognoserna säger.

Som ett svar på inbjudans fråga vill jag påstå att det blir en ny start för Sverige och att denna kommer att leda, inte omedelbart, men inom loppet av en inte alltför avlägsen framtid, till goda resultat för Sverige.

Nils Lundgren:

Innan jag lämnar ordet till Klas Eklund ska jag erkänna att inbjudans frågetecken kan te sig provokativt. I en ekonomförening finns det alltid en akademisk skepsis över om det verkligen blir en förändring när det kommer till kritan. "Plus ça change plus c'est la même chose". Problemen har inte förändrats. Det är lika svårt att samla majoriteter för vettiga beslut och lika lätt att skapa majoriteter för den motsatta typen av beslut.

Klas Eklund:

Det är med glädje Mats Persson och jag accepterat att få tala i Nationalekonomiska Föreningen och debattera Sveriges ekonomi med vår gamla lärare, som dessutom har blivit landets första kvinnliga finansminister.

Lat mig få gratulera Anne Wibble till hennes nya värv och önska henne lycka till. Samtidigt skulle jag vilja varna henne. Det är, för att tala klartext, ett skitjobb hon har tagit på sig. Hon kommer, under några år, att jagas av okunniga journalister, hetsas av sensationslystna etermedier, pressas av spendersamma statsrådskolleger, uppvaktas av understödsnödiga kommunal- och landstingsråd från när och fjärran, attackerats av snipna ekonomer som inte vet ett dyft om verkligheten och baktalas av alla som tror att de kan vinna på att minska finansministerns auktoritet. Samtidigt kommer hon att märka att kalendern inte har ens en tredjedel av de timmar som behövs för arbete, familj och för henne själv.

En finansminister ska inte bara ha en hård yta utan även ett hjärta av sten. Som Per Ahlmark skulle ha uttryckt det: Lycka till!

Jag tänkte försöka hinna med fyra korta ämnen:

- 1) Utgångspunkten och läget;
- 2) De långsiktiga uppgifterna;
- 3) Stabiliseringspolitiken;

- 4) Något avslutande om de politiska problemen.

Utgångspunkten och läget

Jag vill understryka att dagens situation *inte* är en vanlig konjunkturnedgång. Fallet har varit snabbare och djupare. Dagens situation karakteriseras av en kombination av cyklisk nedgång och underliggande strukturella faktorer av flera slag.

För det första måste Sverige nu gå från hög till låg inflation p g a EG-ansökan och ECU-anknytningen. För det andra går det inte att möta konjunkturnedgången med traditionell keynesiansk stabiliseringspolitik; en sådan politik riskerar att utlösa ränte- och penningmarknadsreaktioner som gör att man i själva verket underminerar den önskade utvecklingen. Den tredje faktorn är effekten av den finansiella krisen. Efter kreditavregleringen fick vi en våldsam utlåningsexpansion under ett antal år och därefter enorma kreditförluster som nu sprider sig som ringar på vattnet. Slutsatsen är att vi nu är inne inte bara i en vanlig konjunkturnedgång, utan också i ett trendskifte. Nu tvingas vi gå igenom det som Kjell-Olof Feldt kallade stålbadet efter 1980-talets excesser. Det gäller både på lönesidan och på penning- och kapitalmarknaderna. Klart är att detta sammantaget gör att nedgången blir djupare och långvarigare än en vanlig konjunkturnedgång.

De långsiktiga uppgifterna

Hur ska man i ett sådant läge göra avvägningen mellan kortsiktiga och långsiktiga faktorer? Jag delar Anne Wibbles uppfattning att den långsiktiga politiken är den i särklass viktigaste. När det gäller tillväxtstrategin finns det tre handlingslinjer jag tror man måste följa.

För det första handlar det om skärpt omvandlingstryck, något Anne Wibble också tog upp. Detta innebär stängd akutmottagning, inga devalveringar, skärpt kon-

kurrenslagstiftning och vissa typer av avregleringar för att öka omvandlingstrycket i *hela* ekonomin, inte minst i den privata skyddade tjänstesektorn som under högkonjunkturen har kunnat vältra över kostnadsökningarna på konsumenterna.

För det andra handlar det om förbättrade drivkrafter för humankapitalbildning med bättre utbildning, ett lönesystem som bättre premierar produktivitet och tillväxt och en förändrad arbetsorganisation i näringslivet (även om den sista punkten inte åligger regeringen). Jag tror nämligen även att näringslivet är medskyldiga till den låga tillväxten. Man hade kunnat skynda på omdaning, skapa nya arbetsorganisationer och investera på ett annat sätt än man faktiskt gjorde.

För det tredje gäller det att förbättra drivkrafterna för realkapitalbildningen. Här är det viktigt med en stabil stabiliseringspolitik som bidrar till att hålla nere räntorna, en icke-ackommodationspolitik, åtgärder för att locka hit utländska investeringar, förändringar av förvärvskontrollen samt investeringar i infrastruktur.

En rad åtgärder har aviserats och/eller genomförts *både* av den tidigare och den nya regeringen. På många håll ligger dessa i linje med vad man kan kräva av en långsiktig tillväxtpolitik. Jag undrar dock om Anne Wibble inte går litet för långt i avvisandet av konjunktur- och stabiliseringspolitik. Finansministern har flera gånger hävdats att det är de långsiktiga problemen som är de viktiga. Risken är dock att man så kraftigt betonar detta att man kastar ut barnet med badvattnet när det gäller stabiliseringspolitiken. Det tycker jag framför allt syns i den skattepolitik som har aviserats.

Stabiliseringspolitiken

Det förs en diskussion om konjunkturläget. Står vi vid vändpunkten eller inte?

Det beror på vad vi studerar. Vändpunkten för inflationen tycks redan ha kommit. För närvarande är inflationen i stort sett noll. Konjunkturinstitutets höstrapport förespar att KPI, med fem procents underliggande inflation, stiger med tre och en halv procent nästa år. Det är långt lägre än tidigare. Jag delar dock bedömningen att det är långt kvar till vändpunkten när det gäller produktion och sysselsättning.

Jag förstår att det är frestande för en ny regering att plocka fram alla problem på bordet omedelbart, att måla upp dessa problem som i det närmaste oöverstigligena och i vart fall omöjliga att göra något åt på kort sikt. Det är precis samma taktik som en ny verkställande ledning i ett företag använder, när man omedelbart plockar fram alla gamla förluster och gör dem så stora som möjligt för att man ska kunna förbättra situationen till nästa år. I förra veckans riksdagsdebatt framkallade Anne Wibble en nattsvart bild genom att tala om det stora svarta hålet i den svenska ekonomin.

Visst är problemen svåra. Visst behövs det ett krismedvetande. Det finns dock vissa stabiliseringspolitiska lärdomar som man inte helt får tappa bort. Även om det enda vi än så länge har att gå på är regeringsförklaringen och de utfästelser Anne Wibble gör, är jag rädd för den kommande budgetpolitiken och dess konsekvenser för budgetunderskottet.

De flesta torde vara ense om att ett underskott som endast beror på konjunkturförändringar inte är farligt. När det börjar nå dagens nivåer måste man fundera på de bakomliggande viktiga strukturella faktorerna. Anne Wibble har redan berört den nästan okontrollerbara expansionen av transfereringarna. En annan viktig utveckling är den negativa *fiscal drag* som uppstår när inflationen faller. Vid hög inflation har statskassan tidigare automatiskt fått in pengar genom den progressiva skatteskalen. När nu inflationen faller är effekten att tillväxttakten i statens in-

komster kraftigt minskar. Detta kan tolkas som tillfällig nedgång men om vi menar allvar med att bekämpa inflationen och att vi ska ligga kvar på en låg nivå även i fortsättningen kommer inte någon *fiscal drag* tillbaka i nästa konjunkturuppgång. I den meningen är det vi nu ser en strukturell neddragning av statsbudgetens intäktsida som inte kommer tillbaka. Det inskräper behovet av återhållsamhet på utgiftssidan.

Det finns även risker när produktionen stiger igen. Det tycks som om företagen idag avskedar snabbare än tidigare och som om kapacitetstaket därigenom sjunker. När produktionen kommer igång igen finns därför risken, den höga arbetslösheten till trots, att man ganska snabbt slår i kapacitetstaket. Det är mot denna bakgrund som jag blir lätt förskräckt av viljan att nu sänka skatter. Budgetunderskottet uppskattas nu till runt 75 miljarder. Hittills har den nya regeringen bara i regeringsförklaringen utlovat skattesänkningar på omkring sju miljarder på årsbasis om jag har räknat rätt. Detta är *utöver* den matmomssänkning som bestämdes tidigare och som bara den kostar nio miljarder. Detta är också utöver kostnaden för indexeringen av skatteskalorna som också är bestämd sedan tidigare. *Därutöver* har ett antal skattesänkningar utlovats av flera statsråd även om jag är oklar över om de talar med eller mot Anne Wibbles vilja. Det gäller allt från avskaffande av flyttskatten till lättnader i beskattningen av biodlare.

En del skattesänkningar kan ovedersägligen motiveras utifrån ekonomiska utgångspunkter, som t ex sänkningen av förmögenhetsskatten på småföretagen. Den största enskilda skattesänkningen, matmomsen, har jag dock som ekonom svårt att sakligt motivera. Den ger inga effekter på tillväxt, kapitalbildning eller produktivitet. Den kan inte heller motiveras med EG-argument. Inför EG-anslutningen är det skatterna med den rörligaste skattebasen som är viktigast att sänka. Då kom-

mer skatten på dagligvaror sist på prioritetsslistan. Den inriktning som momssänkningen har fått kan inte heller rättfärdigas med rättviseargument av något slag. Den gynnar *inte* de särskilt lågavlönade och *inte* heller barnfamiljerna. Anne Wibble har själv tidigare varit en av de ivrigaste i att avslöja flumsnacket om att momssänkningen på mat skulle vara saliggörande för barnfamiljerna och hävdad att en höjning av barnbidragen skulle vara betydligt effektivare. Om man nu menar allvar med att byta barnbidragshöjningar mot en sänkt matmoms är det dubbelt förkastligt. Det slår blindare och det försvagar statsfinanserna för en given fördelningseffekt.

Det politiska problemet

Även om en koalitionsregering är tvungen att kompromissa tycker jag att matmomssänkningen är en sakligt sett dålig kompromiss. Det talas mycket och käckt dessa dagar om att privatiseringarna och skattesänkningarna ska ge en ny start för Sverige. Jag vill dock varna regeringen för att ni ganska snart kan sätta er i samma sits som 1976, med en underskattning av budgetproblemen och en budgetförsvagning initialt som sedan blir mycket svår att reparera. Man kan snabbt vara inne i minoritetsregerande, problem med koalitioner och budgetmoras igen. Kostnaderna för sådana problem kan bli större idag än på 1970-talet eftersom vi idag är mer integrerade med omvärlden. Därför slår budgetunderskott och stabiliseringspolitiska missgrepp snabbare tillbaka i form av höga räntor.

Inom regeringsunderlaget finns det även idag de som sitter och väntar på att få sjunga med änglarna och sedan hoppa av alla obehagliga beslut. *Det* trycket kommer att öka under de kommande två åren. När man når botten i konjunkturen är faktiskt, som Nils Lundgren ofta har påpekat, halva lågkonjunkturen kvar. Det är också den del där utslagningen är

störst, arbetslösheten högst och konkurrenserna flest.

Mot den bakgrunden är relationerna i den hårda kärnan i regeringen, moderaterna och folkpartiet, oerhört väsentliga för om regeringen ska kunna hålla ihop eller inte. Mot den bakgrunden skulle jag, avslutningsvis, vilja rikta en allvarlig fråga till Anne Wibbe. I en intervju i *Veckans Affärer* i fjol uppgavs att Anne Wibbles hund, en svart labrador, skäller så fort han hör Carl Bildts namn nämnas. Gäller det fortfarande?

Mats Persson:

Till skillnad från Klas Eklund tycker jag inte att det är speciellt kul att komma hit och prata. På den tiden vi var studenter här, var debatterna i Nationalekonomiska Föreningen alltid spännande. Det var en intellektuell fest, professorerna avhyvlade finansministern och spiritualiteterna och kvickheterna haglade. Alla visste precis vad man skulle göra. Idag är det anorlunda. Nu är det blodigt allvar. Sverige är nu på väg in i den värsta ekonomiska krisen under efterkrigstiden. Nu kanske vi bevittnar avindustrialiseringen av Sverige. Då är det allvar och inte en intellektuell lek längre. Jag har tyvärr inga listiga lösningar på krisen utan jag ska uppträda som en representant för *the dismal science*, och det är inte speciellt svårt idag.

Själva utgångspunkten är att vi har en trendmässigt minskande industrisektor i Sverige. *Figur 1* visar olika sektors andel av sysselsättningen i Sverige. Den konkurrensutsatta sektorn, K-sektorn (motsvarande i princip industrisektorn) har trendmässigt minskat under de senaste 20 åren medan den offentliga skyddade sektorn, OS-sektorn, trendmässigt har ökat. Den privata skyddade sektorn, PS-sektorn, bestående av privat tjänstesektor, jordbruk, byggnadsverksamhet m m har varit mer stabil. Man kan alltid diskutera exakt vilka branscher som ska

hänföras till vilka sektorer och även om det alltid finns en statistisk osäkerhetsmarginal är de huvudsakliga trenderna tydliga.

Den minskade industrisektorn är ett grundläggande problem i Sveriges ekonomi. *Figur 1* skulle inte ändras drastiskt om man istället valde andel av produktionen. Vi bevittnar idag en mycket snabb utslagning av industrin i Sverige. Hela regioner riskerar att förlora sitt industriella underlag och dö. Vad kan och ska man göra åt detta?

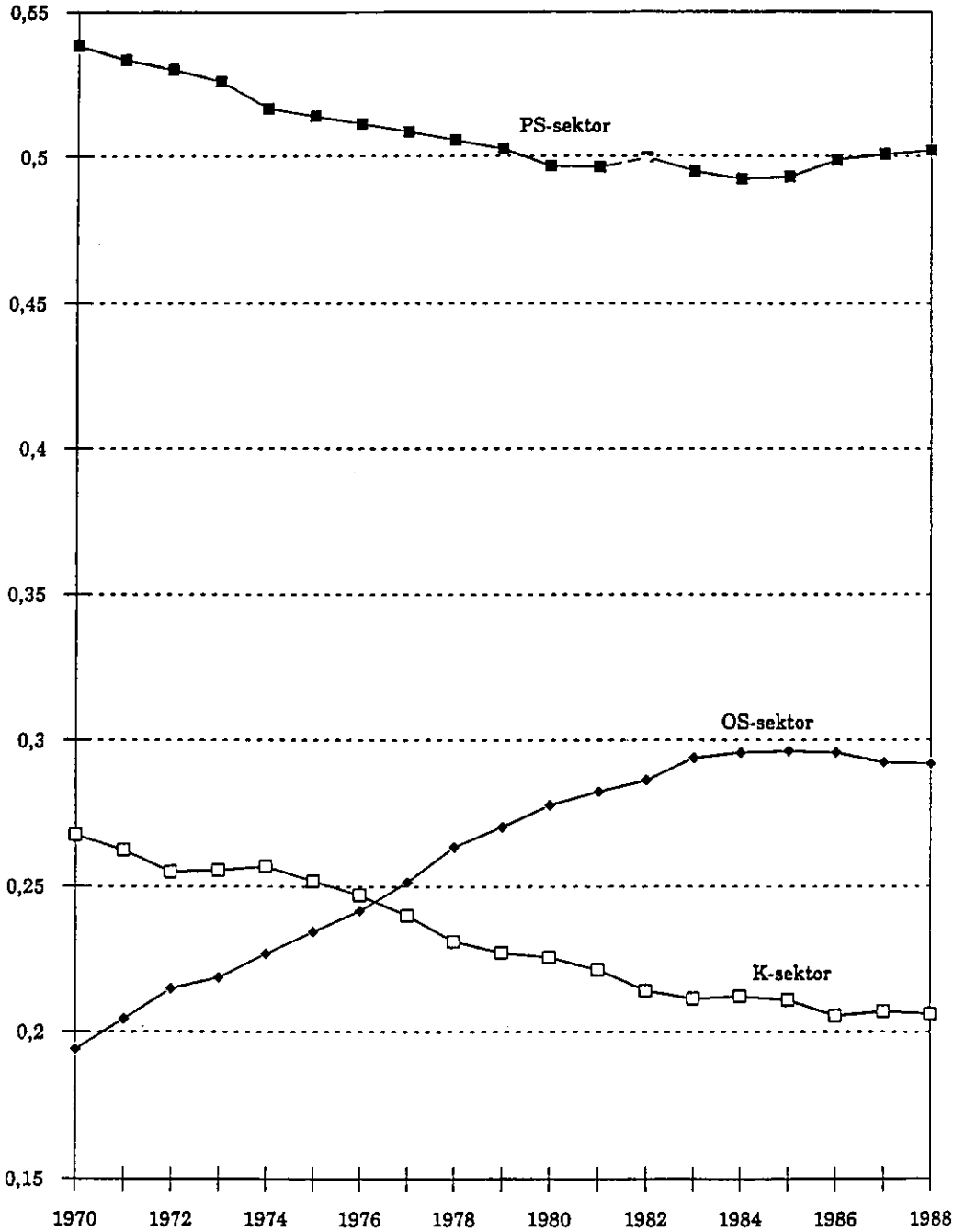
Det är en smärtsam process att gå in i en regim med fast växelkurs, med en EMS-anslutning och en hårdvalutalinje, även om det är nödvändigt. Vi kan inte fortsätta att ha en ekonomi med en dubbel så hög inflation som i vår omvärld och där vi ägnar oss åt fastighetsspekulation och finansiella manipulationer. En inbromsning och anpassning till omvärldens inflationsnivå är säkert nödvändig, men det kostar och det svider. Fragan är vilken sektor i ekonomin som ska bära kostnaden av denna nedbromsning.

Vi har i den ekonomisk-politiska debatten hört flera policyåtgärder föreslas. Alla tycks vara överens om att vi inte kan devalvera oss ur krisen. En intern devalvering, dvs en sänkning av arbetsgivaravgifterna finansierad med en momshöjning, är också utesluten. Vi kan inte höja momsens. Inför vart medlemskap i EG måste vi om något år sänka momsens. Vad återstår då? Finns det någonting vi kan göra för att underlätta nedväxlingen i inflationstakten? Vilken sektor av ekonomin ska bära kostnaden för anpassningen?

Enligt min mening inser många politiker, inklusive finansministern, inte lägets allvar. De är inte tillräckligt dystra utan uppträder mer som andens lättmatrosor. Jag kan tänka mig två möjligheter i detta läge.

Den ena åtgärden är att inte göra någonting och att anta att lönenivan kommer att anpassa sig till det nuvarande lä-

Figur 1 Respektive sektors andel av antalet arbetade timmar 1970–88.

Källa: Henrekson, M, [1991] "Devalveringarnas effekter på den svenska ekonomins struktur". I Jonung, L (red), *Devalveringen 1982 – rivstart eller snedtändning*. SNS Förlag, Stockholm.

get. Vi kommer då att stå inför en mycket låg löneökningstakt i Sverige, kanske en av de lägsta i OECD-området. Det kommer så småningom att rädda oss ur den nuvarande krissituationen men i så fall hamnar bördan av anpassningen helt och hållet på K-sektorn. Det är där som löneanpassningen kommer att ske, inte i S-sektorn och framför allt inte i den offentliga sektorn. Då löser vi inte det långsiktiga strukturproblemet med en krympande industrisektor. Konsekvensen blir nämligen att relativlönerna i industrisektorn faller och att den sektorn får svårt att dra till sig nödvändiga resurser. Jag tror man o inte att det är en bra lösning på problemet.

Den andra tänkbara åtgärden är en sänkning av arbetsgivaravgifterna som är helt finansierad av en nedskärning av offentliga utgifter. Detta löser inte arbetslöshetsproblemet. Om vi sänker de offentliga utgifterna uppstår arbetslöshet där. Antingen skär vi ned i offentlig konsumtion och måste då friställa en mängd offentliganställda, eller också skär vi ned i offentliga transfereringar och då minskar efterfrågan i samhället, vilket även slår mot den privata skyddade sektorn med åtföljande arbetslöshet. En sänkning av arbetsgivaravgifterna som finansieras med en minskning av offentliga utgifter löser således inte arbetslöshetsproblemet. Icke desto mindre kan det vara en bra åtgärd, inte som en stabiliseringspolitisk åtgärd, utan som en strukturpolitisk åtgärd genom att se till att bördan av en anpassning inte enbart faller på industrisektorn. På detta sätt får bördan av anpassningen bäras någorlunda jämnt över hela ekonomin.

Förespråkar man en finansierad sänkning av arbetsgivaravgifterna infinner sig emellertid ett antal frågor. Är det så allvarligt om industrin slås ut? Om utslagningen bara är tillfällig kan lönenivån så småningom anpassas och industrin åter växa. Detta är ett möjligt scenario, men det är också möjligt att industriutslag-

ningen är irreversibel. Det vet vi inte. Vi har aldrig varit med om detta förut. Vi vet därför inte vad effekten blir på lång sikt. I en reservation till Produktivitetsdelegationens betänkande står det att man ska göra noggrann åtskillnad mellan sin roll som vetenskapsman och sin roll som allmän tyckare. I detta fall kan jag som vetenskapsman inte säga något. Vi har inte varit med om en så drastisk avindustrialisering av Sverige tidigare som den vi nu står inför. Vi saknar erfarenheter och vet inte vad de långsiktiga konsekvenserna blir. Här går det endast att uttala sig som allmän tyckare och jag *tror* att det är allvarligt, åtminstone vad gäller den geografiska fördelningen av industrin. Bygder kommer att slås ut och i dessa delar av landet kommer industrin knappast tillbaka. Det är ingen som vet, men vi riskerar att stå inför en irreversibel utveckling.

Anne Wibbles huvudsakliga argument mot denna åtgärd var att det inte är möjligt att minska de offentliga utgifterna så snabbt och så mycket som det här är fråga om. Det är säkert sant eftersom det gäller stora besparingsbelopp, flera tiotals miljarder kronor. Ska man minska arbetsgivaravgifterna med fem eller tio procent motsvarar det några tiotals miljarder kronor. Det går inte att göra på ett par ars sikt utan det måste ta mycket lång tid. Problemet är bara att utslagningen av industrin går mycket fort. På ett par år är stora delar av industrin borta. Frågan är då om vi ska acceptera det – eller om vi ska acceptera en mycket snabb, huvudlös och ansvarlös utslagning av offentlig verksamhet i stället, bara för att försöka fördela anpassningsbördan jämnt mellan sektorerna. Jag vet inte. Det är en svår fråga. Klart är dock att om vi inte gör någonting, kommer en stor del av industrisektorn mycket snabbt att slås ut, och utslagningen är kanske irreversibel.

Anne Wibble vill säkert ha förslag på budgetposter som man kan skära i. Jag har tyvärr inga svar där heller. Det är en svår situation. Om vi lyckas hitta bespa-

ringsåtgärder inom den offentliga konsumtionen, får vi till stånd en överföring av produktionsresurser från skyddad till konkurrensutsatt sektor, direkt i och med att offentliganställda kommer att avskedas och gå in i arbetslöshet. I gengäld får vi en mindre arbetslöshet inom industri-sektorn. Så småningom kommer då dessa människor att kunna sysselsättas i en expanderande industrisektor. I så fall förs resurser över från OS-sektorn till K-sektorn. Om vi istället skär i transfereringssystemen, och det är kanske där vi ska försöka hitta besparingarna eftersom det är där de stora pengarna finns, flyttas resurser över från den privata skyddade sektorn. Hela bördan kommer inte att bäras av K-sektorn. Inom transfereringssystemen finns ett antal poster som man skulle kunna ge sig på. Anne Wibble är minst lika medveten om dem som jag, så det är nästan onödigt att nämna dem. Vi har sjukförsäkringen, arbetsskadeförsäkringen, bostadsfinansieringen och andra subventioner till bostadssektorn. I det senare fallet noterar jag dock att regeringen tydligen inte har brättom utan tycker att man kan vänta ett eller ett par år till med det gamla räntebidragssystemet för att så småningom införa ett bättre system.

Om Anne Wibble har rätt i att vi inte kan skära ned i de offentliga utgifterna för att finansiera en sänkning av arbetsgivaravgifterna, så fortsätter industrins relativa nedgång. Det finns inga strukturåtgärder som skulle kunna ändra utvecklingen i *Figur 1*. I så fall står vi inför ett avindustrialiserat Sverige.

Nils Lundgren:

Tack för detta bistra budskap. Innan jag ber Anne Wibble försvara och förklara sig måste jag få chansen att missbruka min ställning och lägga till ett par frågor.

Den första frågan gäller momsen. Som lärare har Anne Wibble själv hävdad att den minst skadliga skatt man kan införa, om man över huvud taget ska ha några

skatter, är sk klumpsummeskatter. Dessa skatter läggs på alla invånare och de enda skattesmitningsmöjligheterna är självmord och emigration. Därefter kommer skatter på baslivsmedel och andra oundgängliga förnödenheter som alla i princip förbrukar lika mycket av oavsett skattens storlek. Det är fasansfullt för en lärare i nationalekonomi att bli finansminister och tvingas börja med att sänka momsen på livsmedel. Det finns egentligen inget argument för denna skattesänkning i våra läroböcker. Vi kuggar studenter som säger att det finns sådana argument. Det finns dock ett fördelningspolitiskt argument. Det gynnar sannolikt svenska bönder något. Sänkningen av matmomsen gynnar inte barnfamiljer eftersom det är en egendomlig och mycket dyrbar omväg att subventionera dessa. Mot bakgrund av läroböckernas entydighet är det en fundamental uppgift för Nationalekonomiska Föreningen att diskutera matmomssänkningen.

Den andra frågan gäller hushållssparandet i Sverige. Under årtionden har hushållssparandet varit mycket lågt. Efter skatt har svenska hushåll sparat mellan tre och fyra procent. Normala OECD-länder sparar mellan åtta och tolv procent och italienarna och japanerna femton respektive arton procent. Traditionellt är de nordiska länderna tillsammans med USA de urusla spararna med ett sparande på ca fem procent. Sverige håller hela tiden bottenrekordet. Från denna miserabla nivå har vi under en följd av år, efter avregleringen av kreditmarknaden, halkat ned i ett negativt sparande. Vi kan lätt förklara detta med ekonomisk teori. Hushållen har gjort portföljflyttningar. De hade tidigare alldeles för mycket eget kapital bl a på grund av svårigheter att belåna villor och fastigheter. Efter kreditmarknadsavregleringen justerades detta och sparkvoterna föll därmed. Nu stiger sparandet igen och vi har mycket starka skäl att anta att den gamla miserabla sparkvoten återställs under de kommande två

åren. Det betyder dock att mer än hälften av inkomstökningarna går till ökat sparande. Vi får därmed en mycket blek konsumtionsutveckling som lägger en död hand över ekonomin.

Frågan är om denna låga sparkvot blir bestående. Den nya regeringen hävdar att ett av de viktigaste målen med den ekonomiska politiken är att öka hushållens sparande. Jag tror inte alls att regeringen behöver genomföra en massa åtgärder för att höja sparatet.

En av orsakerna till det låga svenska hushållssparandet tidigare var att vi hade höga marginalsatser som drabbade avkastningen. En annan orsak var den internationellt mycket höga inflationstakten. Ytterligare en orsak var att socialförsäkringssystemet inte hade några självrisker. Ett heltäckande ATP-system och goda folkpensioner minskade behoven av privat sparande. Finansieringen av bostadsbyggandet krävde i praktiken inga egeninsatser och därmed inget hushållssparande. Till sist hade vi under en lång period en exceptionellt låg arbetslöshet så det fanns inte heller av det skälet någon anledning att skapa några privata buffertar.

Nu har vi blivit europeiska. Nu har vi faktiskt låga skatter på kapital. Inflationstakten ramlar ihop. Självrisker, med bl a karensdagar, införs i socialförsäkringssystemen. ATP-systemet är i gungning. Tidningarna är fulla av rapporter om behovet av privata pensionsförsäkringar för att ersätta det osäkra ATP-systemet. Bostadsfinansieringen läggs om vilket medför ökat sparande. Arbetslösheten anpassas också nu snabbt till mer normala europeiska nivåer. Svenskarna är samma rationella individer som i andra länder och kommer säkert att anpassa sig till de nya förutsättningarna. Rimligtvis kommer sparatet under 1990-talets första hälft att gå upp mot mer europeiska nivåer på kanske mellan sex och åtta procent. Det innebär en mycket kraftig åtstramning i efterfrågan samtidigt som byggsektorn rasar ihop. Även om jag inte är lika pessimis-

tisk som Mats Persson ser jag uppenbara risker för en avindustrialisering. Den ekonomiska nedgången hänger inte endast samman med konjunkturen 1992 utan är något vi får leva med fram till mitten på 1990-talet. Hur gör ni då Anne Wibble?

Anne Wibble:

Det är tur att jag är optimist av naturen för annars skulle man bli totalt nedslagen av dessa dystra profetior. Trots dystra problemskrivningar saknade jag herrarnas lösningar. Klas Eklund sa många kloka saker och varnade i slutet för riskerna för och problemen med ett kraftigt ökande budgetunderskott. Alternativ avhöll han sig dock från att ge.

Jag ska avhålla mig från en argumentation för lägre matmoms. Jag har argumenterat väldigt mycket för den åsikt jag tror på i andra sammanhang och jag ska låta det stå oemotsagt.

Klas Eklund hävdar, med rätt tycker jag, att de långsiktiga problemen är viktigare men att man också måste ta hänsyn till de kortsiktiga problemen. Jag menar dock att man inte får avvika från den väg som man långsiktigt tror är korrekt och enligt min mening utmynnade hans förslag trots allt i det. Han hävdade också att det var så svårt att föra en stabiliseringspolitik att det var bättre att inte göra någonting. Jag tycker detta är för defaitistiskt.

Finansministerposten är inte ett skitjobb. Jag tycker det är ett både viktigt, nödvändigt, och utmanande arbete. Kanske beror det på att jag bara har suttit i en månad men jag tycker dessutom att det är ett förfärligt intressant arbete. Kanske kommer jag att tycka annorlunda senare, men jag hoppas att den förändringen kommer att ta mycket lång tid.

Får jag passa på att lugna Klas Eklund med att skälet till att min hund Plexi skällde inte alls hade att göra med att statsministerns namn nämndes utan på att det samtidigt knackade på ett fönster och

då skäller hunden som den gode vakthund han är. Jag är övertygad om att han mycket vänligt skulle slicka på Carl Bildt.

Mats Persson slutar ännu dystrare med tesen att man inte kan göra någonting och att konsekvensen bara blir problem. Problemet med Mats Perssons diagram är att det hygger på att sektorerna ser ut som de har sett ut i tjugo år och att de kommer att göra så i framtiden. Viktigt i den framtida utvecklingen är att en del av den sk privata skyddade sektorn med nödvändighet kommer att bli, pga den internationella processen, en del av den privata konkurrensutsatta sektorn. Därmed skapas inte den minskning av den totala K-sektorn, som Mats Persson varnade för och som skulle kunna medföra stora problem.

Jag vill också passa på att korrigera några inslag i tidigare anföranden. Jag tror visst att det på ett par års sikt går att minska offentliga utgifter med 30 eller 40 miljarder kronor. Diskussionerna om att sänka arbetsgivaravgifterna *nu* har handlat om att genomföra åtgärderna under 1991, på en månads tid. *Det* går inte. På ett antal års sikt är det dock min fasta övertygelse att besparingarna både går att genomföra och kommer att genomföras. En viss successiv sektorsomfördelning har inletts bl a genom att vi har föreskrivit nolltillväxt för den skyddade offentliga sektorn.

Att flytta över sparandet från offentlig till privat sektor är något som regeringen fäster stort avseende vid av ideologiska skäl. I motsats till Nils Lundgren tror jag att det krävs ett antal åtgärder för att stimulera det privata sparandet. Man måste skynda på utvecklingen både genom att förtydliga sparmålen, att underlätta för människor att spara till t ex bostäder och pensionering, och att förbättra avkastningen på sparandet. Jag tror att det kommer att ta lång tid om man endast ska låta de effekter Nils Lundgren talar om verka. Här samverkar de åtgärder som leder till ökat sparande med de åtgärder som krävs för en bättre kapitalbildning i Sverige. Att

man här s a s kan slå två flugor i en smäll är en av de mer tilltalande egenskaperna i den politiska bilden idag.

Sammanfattningsvis är det tur att jag inte kommer hit i förhoppningen om att få förslag till lösningar av de ekonomiska problemen. Jag får nöja mig med den lösning som vi åstadkommer själva i form av programmet för en ny start för Sverige. Detta program har, tycker jag, vida överträffat alla andra förslag till lösningar för det går att genomföra. Det medför dessutom en förbättring av utvecklingen i motsats till andra förslag.

Danne Nordling:

I regeringsdeklarationen sägs att det ska göras besparingar på mellan 10 och 15 miljarder kronor nästa budgetår. BNP beräknas nästa år uppgå till 1,495 miljarder kronor. De aviserade besparingarna motsvarar m a o knappt en procent av BNP. Skattetrycket beräknades före regimskiftet motsvara nästan 55 procent av BNP nästa år.

För att få ned skattetrycket till 50 procent av BNP de närmaste åren måste ytterligare besparingar på 60 miljarder kronor kunna förverkligas om inte budgetunderskottet ska öka ytterligare. Om skattetrycket ska ned till 45 procent mot slutet av 1990-talet, som företrädare för regeringen har ställt i utsikt, måste härutöver 75 miljarder i offentliga utgiftsminskningar vara möjliga att genomföra.

En del av utgiftsminskningarna kan säkert finansieras med en övergång till avgifter. Det gäller speciellt inom socialförsäkringssystemet. Stora medborgargrupper förväntar sig säkert också sänkningar som märks i den egna plånboken – både direkt och vid extra arbetsinsatser. Detta gäller i synnerhet om lönerna sjunker för att t ex korrigera kostnadsläget. Alternativet med sänkta löner har vi inte hört så mycket om från övriga ekonomer. Avvisar man devalveringar, både interna och externa, återstår endast direkta lönesänk-

ningar. Effekterna skulle inte märkas så kraftigt om man samtidigt sänkte skatterna.

Skattesänkningarna måste göras så påtagliga att medborgarnas beteende förändras, att de accepterar stora förändringar i t ex lönesystem och att de accepterar extra arbetsinsatser så att vi får de dynamiska effekter som är en förutsättning för regeringens nya start för Sverige. I så fall måste den offentliga konsumtionen reduceras. Den beräknas 1992 motsvara 26,5 procent av BNP. Om den offentliga verksamheten kan göras t ex 20 procent effektivare skulle skattetrycket kunna sänkas med 5,3 procentenheter. Det motsvarar nästan 80 miljarder kronor i 1992 års penningvärde.

Många anser att det inte går att rationalisera offentlig produktion mer. Lösningen skulle då vara att någon gång i framtiden övergå till privata system, vilkas utformning vi vet ganska litet om idag. Under tiden växer kraven på skattesänkningar. Det måste rimligtvis gå att börja effektivisera den offentliga produktionen redan idag, men ingen har dock egentligen haft några förslag. Låt mig därför få ge några.

Olika undersökningar visar att det finns kraftiga kostnadsvariationer mellan olika kommuner. Några exempel: grundskolan i Pajala kostar 56 procent mer än i jämförbara Vilhelmina bl a beroende på en 70-procentig högre lärartäthet i Pajala. Barn-tillsynen i Stockholm kostar drygt 60 procent mer än i Sunne bl a beroende på 81 procent högre personaltäthet.

En undersökning av ett privat vårdhem i Sävsjö och ett liknande offentligt i Jönköping visar att det offentliga är 78 procent dyrare bl a beroende på högre personaltäthet. Landstingsförbundet visar i en undersökning av 19 kliniker för allmän kirurgi att genomsnittskostnaden per intagen låg 61 procent högre än i Hässleholm, som var billigast. En undersökning av äldreomsorgen visar att det blir dubbelt så dyrt att överföra de äldre från ålderdoms-

hem till hemmaboende med hemtjänst, och i viss utsträckning till sjukhem, allt enligt den förhärskande vårdideologin för de äldre.

Även om dessa exempel kan tyckas indikera extremt stora rationaliseringsmöjligheter borde det ändå vara fullt möjligt att räkna med en rationaliseringspotential på i genomsnitt åtminstone 20 procent i den offentliga produktionen. Det motsvarar nästan 18 000 kronor per sysselsatt. Anser finansministern att en skattesänkning av detta slag är möjlig och önskvärd? I så fall, vilka åtgärder tänker regeringen vidta för att effektivisera den offentliga produktionen?

Sven-Olof Lodin:

Jag vill endast komplettera Mats Perssons anförande angående sänkningar av arbetsgivaravgifterna. Situationen är nämligen ännu allvarligare än vad som framgick av Mats Perssons anförande. Studerar vi sysselsättningen inom industrin framgår att 100 000 personer nu är avskedade. Ytterligare 70 000 anställda är varslade fram till september 1992. Antar vi att varslen verkställs innebär det sammanlagt att nästan tjugo procent av industrissysselsättningen har försvunnit.

Det andra oroande momentet är att företagens kapacitetsutnyttjande inte sjunker lika snabbt. Det indikerar att det framför allt handlar om definitiva nedläggningar, vilket gör siffrorna ännu allvarligare.

För det tredje innebär detta att utrymmet för produktionsökningar är utomordentligt litet när konjunkturen vänder. För det fjärde riskerar vi en gigantisk kapitalförstöring om detta får förtgå. För att långsiktigt uppnå målet krävs beslut idag. Därför bör finansministern än en gång tänka över tidsplanen.

Anne Wibble:

Sven-Olof Lodins påstående att kapaciteten sjunker och att man därmed, vid en

uppgång, snabbt kan riskera att få kapacitetsproblem är visserligen korrekt men utvecklingen beror även på hur uppgången ser ut och vilka omständigheter som omger den. De utvecklingsförlopp som nu kan skönjas tyder knappast på en mycket snabb uppgång av den utländska efterfrågan. Jag är inte säker på att man behöver vara så pessimistisk som Sven-Olof Lodin. Det är viktigt att hålla i minnet att även vid en måttlig efterfrågeökning, där något kan tillgodoses från den lediga kapacitet som finns i Sverige, kommer kapaciteten att byggas ut. Därmed inte sagt att man får tillbaka den produktionskapacitet som har slagits ut genom omställningsprocessen. Förhoppningsvis skapas en ny process där det kommer till nya produktionsanläggningar. För de som tänker i Salterdiagramtermer håller vi nu på att öka produktiviteten genom att hugga av svansen. Vad som ännu saknas är nytillskottet av moderna högeffektiva anläggningar. Jag tror inte att dessa kommer till stånd genom en sänkning av arbetsgivaravgifterna. En sådan åtgärd skapar inte den förväntningsbild som är nödvändig för att förmå företag och andra att investera i framtidsproduktion. Hela förvandlingsprocessen är faktiskt nödvändig. Om omvandlingsprocessen är nödvändig så är det nästan alltid bättre, tror jag, att snabbt genomföra den än att dra ut den över en längre tidsperiod. Då skapar man relativt snabbt förutsättningar för en ordentlig nyorientering.

Danne Nordling tog upp omvandlingstrycket inom den offentliga produktionen och frågade vad regeringen vill göra för att effektivisera denna. Jag kan bara säga att vi kommer med en mängd förslag. Ett förslag i den riktningen har vi faktiskt redan lagt fram genom att avskaffa "lex Pysslingen" och ge samma konkurrensförutsättningar för privat och kommunal barnomsorgsproduktion. Vi kommer att fortsätta på denna väg och lägga fram förslag så fort de är klara. Jag tror, precis som Danne Nordling, att man kan uppnå

betydande omvandlingseffekter och effektivitetsförbättringar genom att öppna den offentliga produktionen för privata initiativ och företag. Jag skulle faktiskt vilja gå ännu längre och säga att det inte bara gäller att få alla lika effektiva som den bästa eller näst bästa utan att skapa ett omvandlingstryck som kontinuerligt är litet i obalans och därför hela tiden skapar förutsättningarna för fortsatta förändringar. Det är inte frågan om en engångsförvandling utan om en ständigt fortgående process.

Det är tilltalande att kunna ha en diskussion som denna innan alla ekonomisk-politiska parametrar är fastslagna. Denna debatt har givit en hel del impulser till tänkande. Man ska inte vara dummare än man tror att man faktiskt *kan* ha fel. Slutsatsen för egen del av denna debatt är att det gäller att tänka en gång till så att man är alldeles säker på vad man åstadkommer och varför. Jag har nog inte övertygats om att kraftiga sänkningar av arbetsgivaravgifterna är den medicin som svensk ekonomi behöver. Jag är medveten om problemens allvar och tror på nödvändigheten av genomförandet av ett stort antal ekonomisk-politiska åtgärder. Flera handlar om infrastruktur, utbildningsinsatser, personligt sparande, lägre skattenivåer, förändringar i den offentliga produktionen och minskningar i statens utgifter. Alla har det inneboende syftet att skapa den nödvändiga förändringsprocessen så att vi kan bygga upp en tillräckligt stor konkurrensutsatt sektor, inte bara av industriproduktion utan också av tjänsteproduktion.

Den enda vägen att uppnå våra mål är att se till att vi får ett tillräckligt bra företagsklimat för att återgjuta litet framtidsstro i svensk företagsamhet. Jag hoppas att det inte finns för många företagare bland åhörarna för då måste de ha fått en mycket dyster bild från de närvarande ekonomerna. Självt är jag mer optimistisk.

Nils Lundgren:

Ekonomer har ofta talat om att vad än politikerna gör så är det "too little and too late". Nu finns det en tendens att säga att nu är det "too much and too early". Det har länge varit befogat att komma med en hästkur. Det politiska etablissemanget har kommit till denna slutsats och det svenska folket har i val uttryckt sig i den riktningen. Problemet är kanske att patienten är så försvagad att en hästkur skulle bli för mycket. Rollen för ekonomer är något ny.

Finansministern återkommer i januari för att diskutera de förslag som kommer i november och i budgetpropositionen i januari. Då kan vi tydligare se vad som faktiskt görs. Omkring 1994 får vi återkomma igen och se om patienten tålde hästkuren.

Slutligen vill jag tacka finansministern, inledarna och övriga debattdeltagare.